

експлікують значення „неважливий”, „малоцінний”, пор.: *Homer P. Pappenstiel* [10: 153], де *Pappenstiel* ‘щось малоцінне’, *das ist keinen Pappenstiel wert* ‘це нічого не варте’ [9: 955], або ж *Butterbrot* [8: 124] ‘хліб з маслом’, пор. сталий вираз *etwas für ein Butterbrot bekommen* ‘отримати щось за безцінь’ [9: 310]. Іронічно звучить і самоназва *Reiner Knüller* [10: 278] від *Knüller* ‘головний номер програми, сенсація’.

Причетність до літературної діяльності, її характеристика наголошується іменуваннями *L.A. Western* [10: 24], *Jimmy Schmöcker* [10: 384], де *Schmöcker* – ‘чтиво, бульварна книжка’. Знаком творчої самоідентифікації автора може виступати певне абстрактне поняття, пор.: *Erich Hohenziel* [10: 122], де *Hohenziel* ‘висока мета’, *Erasmus Wunder* [10: 47], де *Wunder* ‘чудо’, *Credo* [8: 365] ‘кредо, переконання’.

На збудження звукових асоціацій орієнтовані, ймовірно, псевдоніми, мотивовані вигуками та звуконаслідувальними словами: *Bim* [8: 82] ‘звуконаслідування дзвону’ [9: 275], *Peng* [10: 35] ‘вигук під час удару чи падіння’ [9: 964].

Псевдоніми, мотивовані назвами об’єктів предметно-понятійної сфери, співвідносять особу номінатора з певною областю людської життєдіяльності та мають образно-характеристичне спрямування.

Отже, використання моделей образної номінації у псевдонімії дозволяє створювати характеристичні та оригінальні самоназви, які мають яскраве експресивне навантаження та виражають творчу суб’єктність автора. Вибір лексичних мотиваторів для творення таких псевдонімів часто залежить від національної специфіки їх вторинних і символічних значень, які увиразнюються в процесі номінації. „В основі мовної метафори лежать об’єктивовані асоціативні зв’язки, які відбиваються у конотативних ознаках, що містять відомості або про повсякденно-практичний досвід даного мовного колективу або про його культурно-історичне знання” [7: 192].

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Вовк О. Типи і засоби номінації в українській мові // Другий міжнародний конгрес українців. Доповіді і повідомлення. Мовознавство. – Львів: Ін-т українознавства, 1993. – С. 115 – 121.
2. Голєв Н. Д. О способе номинации // Вопросы русского языка и его говоров. – Томск: Изд. Томского ун-та., 1976. – С. 93 – 100.
3. Голомидова М. В. Искусственная номинация в русской ономастике. – Екатеринбург: Урал. гос. пед. ун-т, 1998. – 232 с.
4. Німецько-український фразеологічний словник: В 2 т. / Уклад. В. І. Гаврись, О. П. Пророченко. – К.: Рад. школа, 1981.
5. Розен Е. В. Немецкая лексика: история и современность. – М.: Высшая школа, 1991. – 96 с.
6. Рут М. Э. Образная номинация в русском языке. – Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 1992. – 148 с.
7. Телия В. Н. Вторичная номинация и ее виды // Языковая номинация (Виды наименований). – М.: Наука, 1977. – С. 129 – 221.
8. Eumer W. Eymers Pseudonymen-Lexikon: Realnamen und Pseudonyme in der deutschen Literatur. – Bonn: Kirschbaum Verlag, 1997. – 627 S.
9. Wahrig G. Deutsches Wörterbuch / neu hrsg. von R. Wahrig-Burfeind. – München, 2000. – 1451 S.
10. Weigand J. Pseudonyme. Ein Lexikon. Decknamen der Autoren deutschsprachiger erzählender Literatur. – Baden-Baden: Nomos Verlag, 2000. – 535 S.
11. Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache: in 6 Bnd. / hrsg. von R. Klappenbach und W. Steinitz. – Berlin: Akademie Verlag, 1978.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ольга Петрова – кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської філології Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка.

Наукові інтереси: антропоніміка, когнітивна лінгвістика, порівняльна типологія онімів німецької та української мов.

ЯВИЩЕ ПОЛІСЕМІЇ У ТЕРМІНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ В СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Оксана ПОДВОЙСЬКА (Херсон, Україна)

У статті розглянуто явище полісемії у термінології соціальної ринкової економіки в сучасній німецькій мові. Встановлено причини та шляхи утворення багатозначних слів та виявлено особливості їх функціонування у тексті.

The article covers the issue of polysemy in social market economy terminology of modern German. The causes and ways of polysemantic words formation are determined and the peculiarities of their functioning in texts are established.

Полісемія, або багатозначність, як один з яскравих виявів самобутності лексики національних мов, реалізує використання потенційних можливостей слова і репрезентує природний розвиток лексичної системи будь-якої національної мови.

Однією з основних вимог, які висуваються до терміна, є його однозначність у тій терміносистемі, у якій він функціонує. Але на практиці ця вимога виявляється скоріше бажаним явищем, ніж фактичним.

У працях зі стандартизації та впорядкування термінології однозначність розглядається у більшості випадків як відношення між поняттям і терміном, при якому вони однозначно співвідносяться між собою в одній або суміжних термінологічних системах. Д.С.Лотте називав це властивістю “відносної однозначності”, на відміну від “абсолютної однозначності”, коли до терміна ставиться вимога наявності лише одного значення взагалі в межах конкретної спеціальної галузі. Сутність цієї вимоги полягає в тому, що термін повинен виражати лише одне наукове поняття, а науковому поняттю повинен відповідати лише один термін [3: 15-21]. Однак, вимога ні „відносної однозначності”, ні „абсолютної” не знаходить практичної реалізації, що підтверджується існуванням у термінології таких явищ, як синонімія та полісемія, навіть в межах однієї терміносистеми. Так, для позначення такої важливої категорії соціально економічної сфери як “валюта” існує в німецькій мові декілька мовних знаків – *die Währung, die Devisen, die Valuta*. Або один термін може виражати різні поняття однієї термінології, наприклад, *der Grundwert* – 1) *вартість землі*; 2) *основний капітал*; 3) *основна (базова) вартість*; *der Artikel* – 1) *товар*; 2) *вид товару*; *артикул (товару)* 3) *предмет, річ*; 4) *пункт, стаття, параграф (договору)*; *стаття (рахунку, балансу)* та інші.

При вивченні багатозначних термінів за основу їх аналізу приймається підхід, який базується на парадигматичному зіставленні їх значень за семантичними ознаками. Існування полісемічних термінів зумовлено рядом суттєвих причин, а саме: недостатністю словникового складу мови у порівнянні з кількістю понять; традиціями функціонування терміну, його семантичними та словотворчими зв'язками; диференціацією наукових понять, що відносяться до одного явища, але які відображають різні погляди, гіпотези. Деякі дослідники стверджують, що з розвитком науки та техніки однозначні терміни отримують додаткові значення і стають багатозначними науковими термінами [2: 117].

Поява багатозначності в термінології соціальної ринкової економіки німецької мови пояснюється ще й тим, що для термінології гуманітарних дисциплін, і досліджуваної термінології зокрема, „полісемія є однією зі специфічних ознак, що в значній мірі обумовлюється загальністю поняттєвого апарату сумісних наук” [4: 149]. Крім того, вважається, що полісемія розвивається на базі найбільш вживаних термінів, або тих, що відображають найпоширеніші поняття певної галузі.

Відомо, що полісемія зумовлена перенесенням значення, що відбувається у процесах метафоризації та метонімізації. Як засвідчує аналіз фактичного матеріалу, полісемія термінів термінології соціальної ринкової економіки може виникати на базі таких лексичних одиниць:

1. Загальноновживаних слів, що представляє процес термінологізації, напр., дієслово *erstellen* має в загальноновживаній лексиці сучасної німецької мови значення: 1. *виготовляти, виробляти*; 2. *встановлювати, розробляти, укладати* [5: 187]. Ймовірність використання цього слова в зазначених значеннях у спеціальних контекстах із соціальної ринкової економіки очевидна. І саме це, на нашу думку, вплинуло на появу вже термінологічного значення цього слова “*відкривати (акредитив), виписувати (рахунок-фактуру)*” [5: 187]. Інший термін – *die Bewilligung*, який у загальноновживаній лексиці має значення “*згода, дозвіл*” [1: 257], у досліджуваній термінології вживається для позначення “*процесу асигнування (коштів) та надання (кредиту)*” [8: 47]. Іноді термінологічне значення, що виникло на основі схожої характеристики поняття побутового життя в матеріальній оболонці загальноновживаного слова, доповнюється іншими термінологічними значеннями, що також належать до цієї ж термінології, напр., значення загальноновживаного слова *die Abgabe* “*здача, передача, вручення*” [1: 42] лягло в основу термінологічного значення “*продаж (цінних паперів на біржі)*” [5: 11], і що, в свою чергу, стало поштовхом для появи інших термінологічних значень: 1. *відрахування*; 2. *податок, збір, мито*; 3. *тратта, перевідний вексель*; 4. *випуск готової продукції* [5: 11]. Зв'язок між усіма значеннями, в тому числі й загальноновживаним, є очевидним, що спільно з контекстом допомагає правильному сприйняттю потрібного значення, напр.,

Öffentliche Abgaben lassen sich in zwei Gruppen teilen:

- *Steuern und Sonderabgaben. Ihr Kennzeichen ist, dass die Pflicht zur Zahlung (Steuerpflicht) nur an das Vorliegen bestimmter Tatbestände gebunden ist und nicht an eine Gegenleistung des Staates.*

- *Gebühren und Beiträge. Sie sind, wie das Wort ausdrückt, an eine Gegegnleistung gekoppelt* [10].

Зв'язок терміна з оточуючими словами (*Steuern, Gebühren, Beiträge*) допомагає зрозуміти, що термін **Abgabe** функціонує в цьому контексті у значенні “збори”, але в українській мові це слово вживається також і для позначення “зібрання”, “зустріч”, крім цього лексема *öffentliche* має значення “громадські”, що може спричинити невірне відображення спеціального поняття і тому для усунення полісемії у перекладі доцільним еквівалентом буде “відрахування”.

Розглянемо інший приклад:

Abgabenerhebungen können insofern nicht mit absoluter Sicherheit vor dem Tag der elektronischen Erfassung im Abfertigungssystem beim Zollamt ermittelt werden. Die Zollsätze sind im Zolltarif-Informationspool TARIC erfasst und über Internet einsehbar [10].

У цьому контексті функціонує значення “мито”, двозначність усувається за допомогою парадигматичних зв'язків з іншими термінами, в першу чергу, з такими, як *Zollamt, Zollsätze* та *Zolltarif-Informationspool*.

Аналогічна ситуація виявляється й у цьому контексті:

Im Gegensatz zum normalen Kaufvertrag, bei dem der Kaufmann initiativ ein Angebot abgibt, welches für ihn bindend ist, lädt hier der Auffordernde zur Abgabe eines Angebots ein (Einladung zur Abgabe eines Angebots). Der Vertragspartner gibt dann ein für ihn bindendes Angebot ab, welches durch den Auffordernden angenommen werden kann. [11].

Контекстне оточення терміну дає можливість зрозуміти, що полісемантичний термін **Abgabe** функціонує тут у значенні „продаж”, це здійснюється через вживання таких термінів, як *Kaufvertrag* та *Kaufmann*.

Полісемію може створювати також процес функціональної термінологізації – залучення загальноновживаних лексичних одиниць у термінологію зі зміною сфери їх функціонування. Так, слово **der Markt**, яке виникло та побутує зі значенням „місце (ринкова площа), де здійснюється купівля або продаж товарів; базар” було перенесене у сферу соціальної ринкової економіки і сьогодні включає такі семи, як „система торговельних закладів”, „фондові біржі”, „товарні біржі”, „сфера обміну”, „сукупність процесів купівлі-продажу”. Як бачимо, спеціальне поняття, виражене такою лексичною одиницею є більш абстрактним, ширшим, побутове ж – конкретним, вузьким. У цьому разі розмежування значення загальноновживаного і термінологічного слова здійснюється на підставі різниці у сфері вживання та виконуваний функції.

2. Термінів, що належать до досліджуваної термінології, точніше, на основі розширення або звуження термінологічного значення. Цей тип полісемії можна назвати галузевою внутрішньосистемною багатозначністю, пор., термін **die Glattstellung**, перше термінологічне значення якого вживається для позначення ліквідації угоди (виконання взаємних обов'язків), є прикладом звуження значення на основі загальної ознаки понять “усування, улагодження певної операції”, що проявляється в значенні – “ліквідування заборгованості за рахунками”. Аналогічна ситуація з терміном **die Steuerkraft**, який також має в досліджуваній термінології два термінологічних значення: 1. *спроможність суб'єкта оподаткування сплачувати податки*; 2. *співвідношення між надходженнями від податків та кількістю населення (напр., країни, області)*. Звичайно, наявність таких полісемічних термінів, значення яких функціонують в одній термінології, завдає більше труднощів при сприйнятті інформації в процесі професійної комунікації, ніж термінів, термінологічне значення яких утворилося на основі значення слова загальноновживаної мови. У другому випадку багатозначність слова, що функціонує і в загальноновживаній мові, і в термінології, на нашу думку, навіть в деяких випадках допомагає початківцям-робітникам правильно зрозуміти спеціальне поняття завдяки загальній, яскраво вираженій ознаці загальноновживаного і термінологічного значення слова, яка робить такий термін вмотивованим. Тобто вмотивованість виступає тут як більш

менш наочний образ, яким зміст терміна пов'язується з його звуковою оболонкою, у тому числі зі словотворчою структурою. Але в обох випадках на допомогу, у першу чергу, приходять контекстне вживання полісемантичного терміна, напр.,

Die deutschen Seehäfen erbringen vielfältige sonstige Dienstleistungen und sind bedeutende Standorte der Industrie, zum Beispiel der Werften und ihrer Zulieferer von Stahlwerken, Raffinerien und Ölmühlen. Sie tragen maßgeblich zur Sicherung und Stärkung von Beschäftigung, Einkommen und Steuerkraft in Deutschland bei und fördern die stabile Wirtschaftsentwicklung in den Küstenländern [12].

Як бачимо, двозначність у семантичній структурі терміна **die Steuerkraft** усувається в спеціальному контексті, а саме за допомогою інших термінів – *Beschäftigung, Einkommen, Wirtschaftsentwicklung*, пор.:

Морські порти Німеччини надають багато різних послуг і є визначальними місцями розташування промисловості, наприклад, верфей та їх постачальників зі сталеливарних, нафтопереробних та олійних заводів. Вони суттєво сприяють забезпеченню та підвищенню зайнятості, доходу та спроможності сплачувати податки і забезпечують стабільний економічний розвиток на узбережжях.

Аналіз вживання багатозначних термінів у текстах засвідчує, що між значеннями полісемічного терміна спостерігається певний зв'язок, який разом з контекстом допомагає усувати його двозначність [7]. Цей факт дозволяє розглядати ці значення як значення одного слова. Значення багатозначного слова пов'язані між собою через схожість реалій, а також через наявність спільних сем. Функціонування полісемічних термінів у досліджуваній системі свідчить про незавершеність упорядкування терміносистеми цієї галузі знання. Значення полісемічного терміна соціальної ринкової економіки і особливо значення, яке утворилось на основі термінологічної одиниці, можна зрозуміти лише за допомогою контексту (спільна ознака, що лежить в основі значень, є при цьому допоміжним засобом), таким чином, термінологічне значення залежить від семантичного зв'язку з іншими словами, на що також вказує С.Яр при дослідженні спеціальних текстів [6: 125]. При цьому обсяг контексту, достатнього для розуміння багатозначного терміна, може бути різним, від одного речення до цілого абзацу. Це залежить саме від ступеня семантичного зв'язку багатозначного терміна з оточуючими лексемами. Таким чином, для вживання терміна вирішальним є не однозначність та точність, як характерні властивості термінологічної одиниці, а його комунікативна однозначність [9: 207].

В економіці, і зокрема в її соціальній ринковій підсистемі, особливо чітко відчувається роль мовного контексту, а також зв'язок мови з позамовним контекстом її вживання, без чого, як слушно зауважує О.Ф.Ковлакас, неможливо вирішити проблеми значення щодо вживання та інші питання, пов'язані з контекстною теорією значення. Саме тому адекватність або неадекватність контексту діяльності, та глибина і обґрунтованість мовних виразів є важливими аспектами економічної теорії [2: 119].

Полісемія свідчить не лише про раціональну обмеженість ресурсів термінологічного потенціалу, а й про семантичні можливості термінів як елементів терміносистеми. Проте, як показує аналіз фактичного матеріалу, багатозначність у функціональному аспекті не є показником неточності терміна. Полісемія у межах термінології, як факт розвитку й динаміки мови, свідчить про розвиток термінології відповідно до мовних законів, і тому це явище продовжує існувати в термінології як закономірний факт. Отже, явище полісемії не слід розглядати як небажану ознаку термінів. Усуненню полісемії може сприяти у професійній комунікації вживання терміна у відповідному контексті, який розкриває значення.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Большой немецко-русский словарь: В 3 т. / Сост. Е.И.Леппинг, Н.П.Страхова, Н.И.Филичева и др.; Под общ. рук. О.И.Москальской. – 4-е изд., стереотип. – М.: Рус. яз., 1998. – Т. 1-3.
2. Ковлакас Е.Ф. Семантические аспекты рыночно-экономической терминологии: Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. – Краснодар, 2003. – 201 с.
3. Лотте Д.С. Основы построения научно-технической терминологии. Вопросы теории и методики. – М.: Изд-во АН СССР, 1961. – 158 с.
4. Нгуен Тхи Тху Ван. Терминология государственного управления современного русского языка: Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19. – М., 2001. – 219 с.

5. Немецко-русский экономический словарь. / Сост.: И.С.Блях, Л.Т.Багма. – 4-е изд., стереотип. – М.: Рус. яз., 2001. – 664 с.
6. Jahr S. Das Verstehen von Fachtexten. Rezeption – Kognition – Applikation. – Tübingen: Gunter Narr Verlag, 1996. – 212 S.
7. Paschen U., Bastek A. Brauchen wir eine Fachsprache im Qualitätsmanagement? Universitätsklinikum Hamburg-Eppendorf, Stabsstelle Medizinische Qualitätssicherung. – Hamburg, 2005. – Режим доступу: <http://www.google.com/search?q=cache:15ArvsRokHAJ:www.elsevier.de/elsevier/journals/files/zaefq/archive/900/Paschen.pdf+Fachsprache&hl=ru&ct=clnk&cd=226&client=opera>. – Заголовок з екрану.
8. PONS Fachwörterbuch Marktwirtschaft. Немецко-русский словарь, русско-немецкий глоссарий / Сост.: Rathmayr R. – К.: Методика, 2004. – 432 с.
9. Roelcke Th. Das Eineindeutigkeitspostulat der lexikalischen Fachsprachensemantik. // Germanistische Linguistik. – 1991. – № 19.– S. 194-208.
10. Wikipedia. Abgaben. – Die freie Enzyklopädie Wikipedia. Abgaben. – Режим доступу: <http://de.wikipedia.org/wiki/Abgaben>. – Заголовок з екрану.
11. Wikipedia. Anpreisung. – Die freie Enzyklopädie Wikipedia. Anpreisung. – Режим доступу: <http://de.wikipedia.org/wiki/Anpreisung>. – Заголовок з екрану
12. Wikipedia.Seehafen. – Die freie Enzyklopädie Wikipedia. Seehafen. – Режим доступу: <http://de.wikipedia.org/wiki/Seehafen>. – Заголовок з екрану.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Оксана Подвойська – кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії та практики перекладу Херсонського національного технічного університету.

Наукові інтереси: термінологія, перекладознавство.

ВПЛИВ ГРЕЦЬКИХ ТА ЛАТИНСЬКИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ НА ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИКИ ЄВРОПЕЙСЬКИХ МОВ

Ліля ЧЕРНИШ (Львів, Україна)

У статті розглянуто взаємозв'язок та вплив класичних мов на утворення слів та формування лексики європейських мов (на прикладі української та німецької), проаналізовано засоби проникнення словотвірних частин в лексику європейських мов.

This article describes the interconnection and the influence of Classical languages on the word formation and the vocabulary of European languages (Ukrainian and German languages are taken as an example). The ways of borrowing the word formation elements into the vocabulary of European languages are analyzed.

Існує неймовірна кількість засобів для передачі інформації, але мабуть найважливішим носієм все-таки залишається слово, як сама жива одиниця спілкування. Ми б хотіли здійснити невеликий рекурс в історію та розглянути розвиток спілкування з давніх давен до сьогодення.

Невід'ємним компонентом розвитку спілкування є духовна культура. Українська культура спілкування, наприклад, формувалася й функціонувала у тісному контакті з духовною культурою як Сходу, так і Заходу. Східна ментальність, синтезована Візантійською культурою з сильними античними традиціями, прививалася у Київській Русі завдяки християнству, а контакти з Європейськими державами сприяли засвоєнню прониклого туди арабського раціоналізму, синтезованого з античною мудрістю. Можливо саме це дає сьогодні можливість спостерігати в мовній системі спілкування ту багатогранність можливостей для передачі інформації за допомогою слова. Саме цей синтез Сходу та Заходу збагатив мову великою кількістю слів різноманітного походження, які переплітаються між народами, державами та людьми в кінцевому результаті. Так, наприклад одне зі слів латинського походження(слід зауважити, що це вже Візантійська культура) autumnus, і, m, що в перекладі означає «осінь» має саме що не є широке застосування в англійській мові – autumn, n, з тим самим значенням – «осінь». Візьмемо знову ж таки, слово латинського походження natura, ae, f, що означає «природа», це слово маємо і на Заході, зокрема, в німецькій мові – die Natur, f, що теж означає «природа», маємо український аналог натуральний, що означає – природний. Велика кількість термінів, які складаються з грецьких та латинських компонентів, однаково легко утворюються в різних мовах, форма їх побудови як правило однакова (такі терміни називаються інтернаціоналізмами). Таким чином, при лінгвістичному аналізі інтернаціоналізмів (мегаполіс, антонім і т.д.) слід враховувати історичні дані про предмет або явище.